

УНИВЕРСИТЕТ ЗА НАЦИОНАЛНО И СВЕТОВНО СТОПАНСТВО

**Факултет „Международна икономика и политика“,
катедра „Политология“**

АНИ НОРАИРИ АРУТЮНЯН

ЕТНОПОЛИТИЧЕСКИ КОНФЛИКТИ В ЮЖЕН КАВКАЗ: ФАКТОРИ И ПРОЯВЛЕНИЯ (НА ПРИМЕРА НА АБХАЗИЯ, ДЖАВАХЕТИ И КВЕМО КАРТЛИ)

АВТОРЕФЕРАТ

На дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по
научна специалност „Политология“

Научен ръководител:

Доц. д-р Блага Иванова Благоева

СОФИЯ, 2021 г.

Дисертационният труд е обсъден и насочен към публична защита на заседание на катедрения съвет на катедра Политология, факултет Международна икономика и политика на Университета за Национално и Световно Стопанство, проведено на 03.02.2021г.

Дисертацията е оформена в увод, три глави, заключение, използвана литература и приложения в общо обем от 197 страници

Публичната защита на дисертационния труд ще се състои на 02.04.2021г. от 13 часа, в зала 2032 А на УНСС.

Материалите по защитата са на разположение на интересуващите се в „Научни съвети и конкурси“ към УНСС.

СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Използвани съкращения.....	5
Увод.....	6
Глава I: Теоретико-методологически основи на анализа на (ЕПК).....	17
1.1. Дефиниране на понятийния апарат.....	20
1.2. ЕПК в рамките на общата теория на конфликта.....	31
ЕПК като форма на социален конфликт.....	39
Етническо прочистване.....	47
1.2.1.Национализъм и автономия.....	51
Видове автономии.....	54
Глава II: Фактори на ЕПК.....	61
2.1. Фонови фактори.....	63
2.1.1. Групова идентичност и групова консолидация.....	64
2.1.2. Непознаване на официалния държавен език.....	66
2.1.3. Дискриминация спрямо културните различия.....	68
2.1.4. Национален въпрос.....	72
2.1.5. Загуба на политическа автономия.....	75
2.1.6. Дилемата за сигурност.....	76

2.1.7. Минали конфликти и митове.....	78
2.1.8. Пресечен терен.....	80
2.1.9. Етническа география и демография.....	81
2.1.10. Слаби държавни структури.....	85
2.1.11. Регионалният обхват на властта.....	87
2.1.12. Икономически фактори.....	87
2.2. Катализираци фактори.....	92
2.2.1. Политически преход.....	93
2.2.2. Наличие на оръжие.....	95
2.2.3. Лидерство.....	96
2.2.4. Значение на международната среда.....	98
2.2.4.1. Външна подкрепа.....	98
2.2.4.2. Сепаратистки движения.....	99
2.3. Основни изводи.....	100
Глава III: Проявления на ЕПК в Южен Кавказ	104
3.1. Етнически групи в Южен Кавказ.....	105
3.1.1. Абхазците в Грузия.....	106
3.1.2. Арменците в Джавахети.....	108
3.1.3. Азерите в Квемо Картли.....	110
3.2. Фактори на ЕПК в Южен Кавказ.....	111

3.2.1. Културни различия.....	112
3.3. Абхазия.....	114
3.3.1. Непознаване на официалния държавен език.....	114
3.3.2. Дискриминация спрямо културните различия...	115
3.3.3. Национален въпрос.....	116
3.3.4. Минали конфликти и митове.....	116
3.3.5. Пресечен терен.....	119
3.3.6. Демография.....	120
3.3.7. Етнически произход.....	121
3.3.8. Икономическо благосъстояние.....	122
3.3.9. Лидерство.....	122
3.3.10. Външна подкрепа.....	124
3.3.11. Роля на автономията.....	127
3.4. Джавахети.....	130
3.4.1. Непознаване на официалния държавен език.....	131
3.4.2. Дискриминация спрямо културните различия...	132
3.4.3. Национален въпрос.....	133
3.4.4. Минали конфликти и митове.....	134
3.4.5. Пресечен терен.....	135
3.4.6. Демография.....	136
3.4.7. Етнически произход.....	138

3.4.8. Икономическо благосъстояние.....	138
3.4.9. Лидерство.....	139
3.4.10. Външна подкрепа.....	141
3.4.11. Роля на автономията.....	144
3.5. Квемо Картли.....	147
3.5.1. Непознаване на официалния държавен език.....	149
3.5.2. Дискриминация спрямо културните различия...	150
3.5.3. Национален въпрос.....	150
3.5.4. Минали конфликти и митове.....	151
3.5.5. Пресечен терен.....	151
3.5.6. Демография.....	152
3.5.7. Етнически произход.....	152
3.5.8. Икономическо благосъстояние.....	153
3.5.9. Лидерство.....	153
3.5.10. Външна подкрепа.....	154
3.5.11. Роля на автономията.....	155
Заклучение.....	163
Библиография.....	169
Приложения.....	197

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Актуалност на разработвания научен проблем

Анализът на конфликтите, в частност на етническите, е един от най-важните аспекти на изследванията в областта на сигурността и международните отношения. През последните десетилетия интересът на академичната общност е насочен към етнополитическите конфликти (ЕПК),¹ като най-разпространените форми на съвременния международен конфликт. Разпадането на биполярната система на международните отношения и възникването на новообразувани, враждуващи помежду си, етнически автономии се овладяват посредством ефективни международни и вътрешнодържавни стратегии за управление на ЕПК. Отношенията между общностите и държавите с разнородни общностни групи се видоизменят по начин, който наподобява създаването на нов режим на регулиране отношенията между малцинствата и мнозинствата. Актуалността на този тип конфликти се предопределя от тяхната геополитическа значимост в Южнокавказкия регион. Основен фактор за възникването на ЕПК в Южен Кавказ е разпадането на Съюза на съветските социалистически републики (СССР) през 1991 г. Този процес предлага „подходящи“ условия за издигането на нови етнонационални искания и за избухването на нови етнически войни, водени от стремежа за автономия.

Това е най-ясно изразено в новосъздадените държави от бившия Съветски съюз, където етническите конфликти (ЕК) представляват вражда между автономен регион или република и нейното централно правителство. След разпада на СССР, страните от Кавказ предоставят уникална среда за проследяване на подобни явления. Въпреки идеологическите си цели, да обедини хора от различен етнически произход, съветската държава се основава на система от йерархичен етнически федерализъм. Наред с петнадесетте съюзни републики, членуващи в СССР, съществуват над тридесет автономни републики и региони с по-ниска

¹ Beary, B. 2010. *EU and U.S. Show Gingerly Interest in Partition and Secession to Settle Conflict*. [online] Достъпно на: <https://www.europeaninstitute.org/index.php/archive/sort-by-date-2/115-ea-december-2010/1205-eu-and-us-gingerly-show-new-interest-in-partition-and-secession-to-settle-conflict> [Отворено на 15 юли 2018 г.].

степен на самоуправление. Но не всички малцинства са обхванати от тази система, тъй като никога не са притежавали автономен статут, предимно в случаите, когато дадена етническа група е основател на съюз или автономна република другаде.

Следователно групи като руснаците в Казахстан, таджиките в Узбекистан и безброй други се превръщат, в така наречените, „нестандартни“ малцинства. В ситуация, в която някои малцинства са облагодетелствани с териториална автономия, а други са лишени от такъв статут, може да се очаква, че вторите, особено във време на политически преход или криза, ще настояват за получаване на автономен статут. Също така е възможно да търсят независимост или преназначаване на новите международни граници (където е приложимо), така че да бъдат включени в държавата-„майка“. От друга страна, малцинствата, които вече притежават автономни територии, биха имали по-малко основание да го направят, тъй като вече се ползват със самоуправление.

По време на *Перестройката*, която започва в средата на 80-те години и завършва в края на 90-те години на миналия век, се откроява само един случай на неавтономно малцинство – **гагаузите в Молдова**, водещи трайна борба за самоопределение. В резултат на тази борба през 1994 г. е подписано автономно споразумение. Между автономните региони и техните централни правителства се наблюдават редица сепаратистки или иредентични борби²: някои стават насилствени и водят до войни, като например тези в Нагорни Карабах (Азербайджан), Южна Осетия и Абхазия (Грузия) и Чечения (Руската федерация). Докато в други случаи, като Крим (Украйна), Горно-Бадакшан (Таджикистан), Татарстан и Башкортостан (Руската федерация) се случва отцепване, без да се стига до широкомащабно насилие. Други малцинствени общности изразяват исканията си за по-високи нива на самоуправление, без да поставят под въпрос принадлежността си, и получават отстъпки чрез преговори с центъра - изтъкнати примери са Аджария (Грузия) и Саха-Якутия (Русия). Съществуват автономни региони, които никога не изразяват подобни претенции, като Каракалпакистан в Узбекистан, Мордовия, Удмуртия и Карелия в Русия. Интересно е да се отбележи, че сред многобройните малцинства в Южен Кавказ

² Тук сепаратизмът се дефинира като борба на една етническа група за независима държава, докато иредентизмът се обяснява като опит на част от етническа група в една държава да се обедини с етнически сходна група в друга държава.

единствените, озовали се в сепаратистки въоръжени конфликти с техните централни правителства, са автономните. Актуалността на дисертационния труд произтича от необходимостта от теоретично осмисляне на основните фактори, генериращи ЕПК, а също и техните проявления. Преходът от етнически войни към политика на помиряване в световен мащаб е пространно анализиран в редица изследвания. Но в научната литература, посветена на генезиса на ЕПК, липсва единно разбиране за природата и причините за избухването на етнополитически конфликти.

Мотивите за избора на тематично поле са продиктувани от научно-изследователските интереси на автора и поради нейната свързаност с региона и желанието ѝ да допринесе за едно по-добро разбиране на проблемите в Кавказ, в българската академична сфера. Повреме на работата си по дисертационния труд, автора има възможността да присъства на място и да наблюдава на поле, както и да разговаря с експерти и местни лидери на общности.

Степен на разработеност в научната литература

Конфликтната проблематика, включително тази за ЕПК, е широко разработена в научната литература – както в българската, така и в международната. В нея могат да се открият следните направления:

1. **Обща теория на конфликтите** – тя е разработена в изследванията на *Тед Робърт Гър (T.R. Gurr)*, *Мичъл (C.R. Mitchell)*, *Бенедикт Андерсън (Benedict Anderson)*, *Стюарт Кауфман (Stuart J. Kaufman)*, *Пол Колиър (Paul Collier)*, *Доналд Хоровиц (Donald Horowitz)*, *Дейвид Лейтин (David Laitin)*, *Чарлс Тили (Charles Tilly)*. Сред българските автори с принос към общата теория на конфликта се отличават *Атанас Гочев*, *Димитър Димитров*, *Георги Генов*, *Филип Узунов*.
2. **Управление на конфликта** – различните подходи, методи и техники за управление на конфликта са разработени и систематизирани от *Тед Гър (T.R. Gurr)*, *Барбара Харф (Barbara Harff)*, *Атанас Гочев*, *Татяна Дронзина*, *Димитър Димитров*, *Анатолий Димитриев* и *В. Амелин*.
3. **Структурата на конфликта и факторите, които оказват влияние върху неговото възникване, развитие и управление** са анализирани от *Тед Гър (T.R.*

Gurr), *Барбара Харф (Barbara Harff)*, *Мичъл (C.R. Mitchell)*, *Георги Генов*, *Атанас Гочев*, *Анатолий Аниупов*, *Наталия Гришина* и *Валерий Тишков*.

4. **Спецификата на етническия конфликт като разновидност на международния конфликт** е детайлно разработена от *Доналд Хоровиц (Donald Horowitz)*, *Майкъл Браун (Michael Brown)*, *К. Чандра (K. Chandra)*, *Джеймс Фиърън (James D. Fearon)* и *Дейвид Лейтин (David Laitin)*, *Р. Дженкинс (R. Jenkins)*, *Нонка Богомилова*, *Татяна Дронзина*, *Рамазан Абдулатипов* и *Валерий Тишков*.
5. **Етническите конфликти в Кавказкия регион** - през 90-те години на миналия век все повече се развива чуждестранната научна литература за региона на Кавказ. Причина за това са явните етнополитически конфликти, както и регионалната енергийна политика по отношение на нефтодобив и тръбопроводи, произлизащи от каспийския басейн. Академичната литература е по-богата за някои от случаите в настоящия дисертационен труд, отколкото за други. Например, арменско-азербайджанският конфликт в Нагорни Карабах е обект на най-голямо внимание сред анализаторите, а конфликтът между Грузия и Абхазия е втори по брой научни изследвания. Сравнително малко е написано за Южна Осетия, а малцинства в които не избухват конфликти, са в по-малка степен обект на научно изследване. Етническите конфликти в Кавказкия регион са изследвани от *Дж. Бърч (J. Birch)*, *С. Червоная (S. Chervonnaya)*, *В. Чурикба (V. Chirikba)*, *Н. Цветковски (N. Svetkovski)*, *Г. Дерлугуян (G. Derluguian)*, *Т. ДеВаал (T. DeWaal)*, *Нина Дюлгерова* и *Сергей Арутюнов*.
6. **Факторите на етническата мобилизация** са обекта на анализ от *С. Олзак (S. Olzak)*, *Дж. Д. Майър (J.D. Meyer)*, *Л. Седърман (L. Cederman et al.)*, *Дж. К. Браун и А. Лангър (G.K. Brown & A. Langer)*, *З. Анчабадзе*, *А. Большаков*, *Т. Дронзина*, *Н. Дюлгерова* и *П. Илиев*. Предвид напрегнатата ситуация и стратегическото значение на региона, арменците от Джавахети и Аджарияса обект на анализ в научните трудове на някои изследователи. Също така съществува и аналитична литература за лезгинците в Азербайджан. От друга страна, талишите в Азербайджан и грузинските азери не са обект на изследване, както на запад, така и в самия регион. За общото състояние на региона и

съпътстващите го сблъсъци, дисертационният труд разчита на по-ранни изследвания, извършени от Корнел³ (Cornell) за етническите отношения в Кавказ. В дисертационния труд са използвани регионални и международни първични източници на информация, като местни и печатни издания. В допълнение са изследвани и вторични източници, публикувани в региона или представени на конференции от различни учени.

- 7. Ограничения на анализа:** Посочените по-горе причини мотивират темпоралния период и избора на случаи за анализ. Настоящото дисертационно изследване се фокусира именно върху ЕПК в Абхазия, Джавахети и Квемо Картли в периода 1991-1993 г. Като основен източник на информация по отношение на тези конфликти, дисертационния труд се опира основно на изследванията на Корнел⁴ (Cornell). Използвани са също информационни материали на арменски език от местни медии и периодични издания. В научната литература от региона, която не е на руски език, са налице пристрастия, както в журналистическите, така и в академичните трудове. Наред с посоченото, в научната литературата присъства пряко или косвено директна и умишлена дезинформация, създаваща объркване що се касае до определени събития, факти и тяхната последователност.

Изборът на научни източници с емпирични данни е сложен, що се отнася до изследванията в областта на етническите отношения в Кавказ. В българската научна литература етнополитическите проблеми са анализирани от *Нонка Богомилова, Татяна Дронзина, Нина Дюлгерова, Атанас Гочев, Димитър Димитров, и Георги Генев*. Руската литература има по-голям дял от изследванията за теоретичните аспекти на етнополитическите конфликти. Открояват се имената на *Анатолий Анцупов, Валерий Тишков, Анатолий Димитриев, Рамазан Абдулатипов, В. Амелин, Сергей Арутюнов, Наталия Гришина*. Сред представители на западната литература, изследващи етнополитически конфликти е задължително да споменем *Т.Р. Гър (T.R. Gurr), Мичъл (C.R. Mitchell), Бенедикт Андерсън (Benedict Anderson), Стюърт Кауфман (Stuart J. Kaufman)*,

³ Cornell, S. 2000. *Small Nations and Great Powers: A Study of Ethnopolitical Conflict in the Caucasus*, Richmond: Curzon Press.

⁴ Cornell. 2000. *Small Nations and Great Powers*.

Пол Колиър (Paul Collier), Доналд Хоровиц (Donald Horowitz), Дейвид Лейтин (David Laitin), Чарлс Тили (Charles Tilly). Фиърън и Лейтин (Fearon и Laitin) твърдят, че „добрата теория за етническият конфликт трябва да е в състояние да обясни мирните и кооперативни отношения“ между малцинствата и центъра⁵. И все пак случаите на междуетнически мир са далеч по-рядко срещани от тези на междуетническо насилие. Дисертацията преодолява тази пропаст и анализира причините за междуетническият мир.

Основна цел

Основна цел на дисертационния труд е да идентифицира и анализира основните фактори на ЕПК в Южен Кавказ и техните проявления на примера на Абхазия, Джавахети и Квемо Картли.

Основна подцел на дисертацията е да се проучи степента на значимост на автономията, като допринасящ фактор за етнически конфликти, избухнали в Южен Кавказ в началото на 90-те години на миналия век, и какви са механизмите за нейното въздействие.

Основна теза на дисертацията

Териториалната автономия се счита за успешен механизъм при ЕПК, представяйки компромис между малцинство, насочено към самоопределение, и държава, защитаваща собствената си териториална цялост. **Основната теза** в дисертационния труд е, че автономията, често прилагана като решение на ЕПК, при определени обстоятелства действа като катализатор, който засилва и задълбочава ЕК.

Основна хипотеза

Проверява се, чрез множество предположения, които в последствие играят ролята на доказващи хипотези. Най-силно влияние, за възникване на ЕПК в региона на Южен Кавказ е стремежът на отделните етнически общности към автономия. Въпреки това е нужно да се отчете ролята и на други фактори, изброени и обсъдени по-

⁵ Fearon, J.D. and Laitin, D. 1996. Explaining Interethnic Cooperation. *The American Political Science Review*, 90(4), p. 715.

подробно в научната литература за етнически конфликти, както и на емпиричните изследвания на случаи със сходен резултат.

Основен изследователски въпрос

Дисертационният труд разглежда при какви конфигурации на условията се проявяват етнополитическите конфликти, както и в каква конфигурация на условията етническите малцинства поддържат ненасилствени отношения с централното правителство на държавата, в която се намират. Основните изследователски въпроси, които задават посоката на анализа са:

1. Кой са основните фактори, предизвикващи ЕПК в Южен Кавказ?
2. По какъв начин тези фактори се проявяват в ЕПК в Абхазия, Джавахети и Квемо Картли?
3. Защо, в някои случаи, проявлението на конфликтните фактори не поражда ЕПК?

Настоящият дисертационен труд анализира природата на катализаторите за ЕПК и извършва своя принос към научната литература в тази област, поставяйки фокус върху последния изследователски въпрос.

Основни изследователски задачи

Давайки индикация за причинно-следствения ефект (връзката между обяснителния фактор и резултата от конфликта), не се намира по-добро разбиране на причинния механизъм - т.е. как е свързан конкретен обяснителен фактор с етнополитическите конфликти. За да се постигне нужното разбиране, основната изследователска задача се изразява в постигането на по-малък брой случаи, които да се разгледат в дисертационния труд. Изследването обхваща три случая, което е достатъчно, за да се направи структурирано и фокусирано сравнение по между им. Наличието на десет различни независими променливи води до голям брой индикатори, които не могат да бъдат пространствено анализирани. Настоящата дисертация има за задача да намали броя на казусите, избрани за задълбочено проучване, и в идеалния случай да постави фокус върху по-близки случаи с максимално разнообразие от резултати.

С оглед на основната изследователска цел ще бъдат изпълнени следните задачи:

1. Определяне на спецификите на ЕПК по отношение на ЕК.
2. Идентифициране и анализ на основните фактори, водещи до проявата на ЕПК.
3. Анализ на двупосочното влияние на автономията като фактор на ЕПК: от една страна, като средство за урегулиране на конфликта, а от друга страна, за неговото катализиране и ескалация.

Предмет и обект на изследването

Обект на анализ са ЕПК в региона на Южен Кавказ на примера на три автономни области – Абхазия, Джавахети и Квемо Картли. Предмет на анализ са факторите, които предизвикват ЕПК в Южен Кавказ и техните специфични проявления. Важно е да се отбележи, че дисертационното изследване не предлага универсална теория за етнополитически конфликт и междуетнически мир. Научният труд се основава на изследването на един регион за сигурност - Южен Кавказ (Вж. карта 1).

Карта 1. Карта на конфликтите в Южен Кавказ⁶

Регионът е особено подходящ за изучаване на многобройните причини за възникване на ЕПК, както и липсата на такива, защото се отличава с разнообразие от етнически

⁶ Radvanyi, J. 2006. *Map of Conflicts in the South Caucasus*. Достъпно на: <http://mondediplo.com/IMG/artoff5307.jpg> [Отворено на 21 март 2020 г.].

малцинства, чиито взаимоотношения с центъра варират между ЕПК и мир.⁷ Това ни дава възможност да премахнем ирелевантните фактори и да ограничим обхвата на причините за възникване на ЕПК.

Разнообразието от резултати, които биха могли да се наблюдават в този кратък период от време, е особено полезно за целите на настоящия дисертационен труд. Три държави, а именно Армения, Азербайджан и Грузия, са особено подходящи за анализ, тъй като представляват ограничена географска област с девет компактно уредени малцинства. Четири от тях са автономни: арменците от Нагорни Карабах в Азербайджан, абхазците, аджарите и южноосетинците в Грузия. Междувременно пет малцинства със сравними размери нямат автономия: арменците от Самцхе-Джавახети в Грузия, азерите в Грузия, азерите в Армения и талишите и лезгинците в Азербайджан. Докато отношенията между различните малцинства и техните централни правителства варират от спокойни до високи нива на напрежение, само в три от случаите враждата ескалира във въоръжен конфликт: в Нагорни Карабах, Южна Осетия и Абхазия.

Методология

Трите изследвани случая и множеството условия, които взаимодействат за появата на ЕПК или междуетнически мир, оформят методологичния избор на дисертационния труд. Настоящото изследване използва метода описание на случаи и прави скромни **обобщения** и **идентифицира модели** в случаите на конфликт и липса на такъв.

Чисто качествените методологии са изключително подходящи за разработването на обширни описания и идентифициране на специфични особености, но дисертацията не може да се основава и на чисто количествена методология, тъй като броят на изследваните случаи е твърде малък за стандартни статистически процедури. Освен това, дори ако имаше по-голяма извадка от случаи, очевидната липса на количествени данни от региона едва ли би могла да бъде пренебрегната.⁸ Не на последно място, стандартните количествени подходи имат тенденция да измерват нетния ефект на една променлива, но дисертация се интересува

⁷ Двата резултата, които са обект на анализ, са ЕПК и междуетническият мир.

⁸ Zuercher, C., Baev, P., and Koehler, J., 2005. Civil Wars in the South Caucasus. In: Collier, P. and Sambanis, N. (eds.) 2005. *Understanding Civil War: Evidence and Analysis. Volume 2: Europe, Central Asia, and Other Regions*. Washington, DC: The World Bank, p. 259.

от взаимодействието на множество причинни условия. Предвид общият брой случаи, потребността да се анализират взаимодействията между множество причини и ограниченията, наложени от данните, дисертационният труд използва потенциала на **качествения сравнителен анализ (КСА)**, който подпомага сложни синтези. Разработен първоначално в областта на политическите науки и историческата социология, КСА има за цел да идентифицира онези конфигурации на участник, намеса и контекстуални характеристики, които могат да бъдат свързани с даден резултат. Проучванията в тази насока улесняват идентифицирането на необходимите и достатъчни условия за получаване на резултата.

КСА дава систематичен и ясен отговор на всеобхватния изследователски въпрос при какви конфигурации на условията избухват ЕПК и кога междуетническият мир между малцинствата и центъра в Южен Кавказ се запазва.

- **Исторически подход**

Историческият подход изучава конфликтите в тяхното развитие. Достоинствата на този подход се заключават преди всичко в това, че той дава възможност да се изучават конфликтите в контекста на историческата обстановка, в която те възникват и се развиват.

- **Теоретичен подход:**

1. Обща теория на конфликтите - обуславя се върху конкуренцията между групите в обществото за ограничени ресурси. Фокус е поставен върху различните измерения на конфликта между противоречащи си актьори – било то отделни държави, воюващи малцинствени групи в състава на дадена страна, религиозни групи, борещи се за надмощие и др;
2. Теориите за ЕПК – Конфликтът между две или повече групи се нарича „етнополитически“, когато етническата принадлежност и религията са силно замесени в продължаващото състояние на враждебност. Това са междугрупови конфликти, при които отношението на членовете на групата, стереотипите и формите на комуникация отразяват етнополитическия контекст. Членовете на групата си взаимодействат помежду си въз основа на социални категории (напр. евреи срещу палестинци в Израел; католици срещу протестанти в Северна Ирландия;

хуту срещу тутси в Руанда и др.) и въпроси за идентичността, религията и националността са очевидни. Етнополитическите конфликти са особено устойчиви на разрешаване, тъй като те са по-малко обект на рационални преговори и по-силно повлияни от въпроси за дълбока лична идентичност, неприкосновеност на пространството, считано за свято или осветено, и психологически проблеми, свързани с историческа несправедливост и груповата уязвимост.

- **Методологичен подход**

Общият методологичен подход на изследването е дедуктивен, т.е. от общата теория за конфликтите, в частност за ЕК, се извежда спецификата на ЕПК, като общата структура на конфликта и факторният модел се тестват върху конкретни случаи на ЕПК. Основният метод на анализ е описанието на случаи – т.нар. case-study analysis. Допълващи аналитични техники са качественият анализ и историческото описание.

Структура на дисертационния труд

Дисертационният труд следва класическата структура за този род изследвания, а именно: увод, три глави и заключение.

Първа глава задава понятийния апарат и очертава теоретико-методологичните основи на анализа на ЕПК.

Втора глава представя факторния модел за анализ на конфликта, в частност на ЕПК. Основен акцент в нея са т. 2.1. Фонови фактори и т. 2.2. Катализиращи фактори, които търсят каузалната зависимост между условията, благоприятствали възникването на ЕПК, и липсата на ЕПК при наличието на множество фактори.

В Глава III се апробира каузалният модел на ЕПК върху три конкретни случаи – Абхазия, Джавахети и Квемо Картли.

В заключението са направени основни изводи, свързани с хипотезата и основната изследователска цел на дисертационното изследване.

Дисертационният труд няма претенция за всеобхватен анализ на ЕПК. Изследването се ограничава до представяне на спецификата на малко изследвани ЕК в Южен Кавказ и тестване на факторния модел на конфликта върху тях.

II. КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.

Увод

В увода на дисертационния труд е обоснована актуалността на изследваната проблематика, свързана с факторите на етнополитическите конфликти и техните проявления. Представени са обектът, предметът, тезата, целта, задачите, методологията, обхватът и ограниченията на научното изследване.

ГЛАВА ПЪРВА

Теоретико-методологически основи на анализа на етнополитически конфликт (ЕПК)

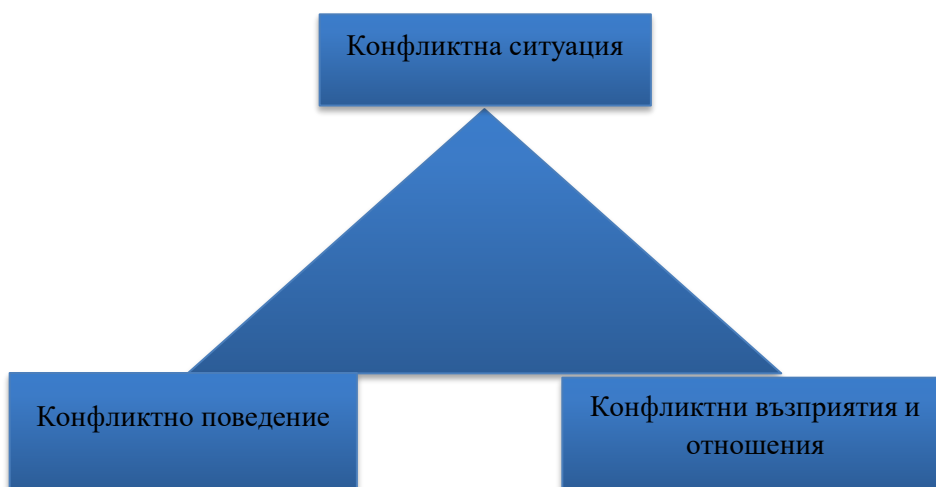
С цел изясняване проблема на етнополитическите конфликти, са въведени основни понятия като: *конфликт, международен конфликт, социален конфликт, политически конфликт, етническа принадлежност, етнически конфликт, етно-политически конфликт, етническо прочистване, етно-политическа мобилизация, иредентизъм, национализъм, териториална автономия, дилема на сигурността*, с които се оперира в анализа, както и съпътстващи такива, които обясняват ЕПК.

Дефинициите за конфликт си приличат по два ключови аспекта: първо, конфликтът възниква от взаимното признаване на конкуриращи се или несъвместими материални интереси и ценности и, второ, конфликтът е всеобхватна характеристика за всички социални отношения. Конфликтите се превръщат в международни поради статута на участващите страни, обикновено национални държави, но могат да бъдат и международни организации. **Международните конфликти** понякога се отличават с мащаба на насилие, желанието за защита на националния суверенитет и националната сигурност. Международният конфликт по същество е сблъсък на интересите или ценностите на актьорите. Конфликтите не са статични ситуации, които остават винаги с еднаква степен на интензивност. Те са динамични процеси, които се развиват с течение на времето. Механизмът, който движи процеса, е взаимодействието.

Международните спорове възникват първоначално, защото две (или повече) страни се сблъскват поради конкуриращи се интереси или ценности. Трансформацията от спор в криза обикновено се случва, когато една (или и двете) от страните възприемат малки шансове за задоволителен изход от конфликтната ситуация и решат да обявят нейното разрешаване, като имплицитно се позовават на възможности за военна намеса. След като бъдат отправени заплахи и въоръжените сили са позиционирани, пътят към военното насилие е кратък. Конфликтите ескалират чрез дискретни действия и преминават през поредица от етапи, отбелязвайки различни нива на враждебност и насилие. Ескалацията не е неизбежна, въпреки че натискът за ескалация на конфликтите вероятно е най-силен сред спорещите, които се възприемат като суверенни субекти и поради това си запазват окончателното определяне на това какви цели оправдават насилствените средства. При липса на централен световен орган, трети страни могат по много начини да забавят или отклонят ескалационния процес. Критерият, по който се оценяват действията по управление на конфликти за успешни е намаляването на вероятността за последваща ескалация.

Аналитичните рамки за анализ на конфликта биват три вида: конфликтна триада, жизнен цикъл на конфликта и цикличен анализ. Последните два са динамичен вид анализ, а първия е статичен. Компонентите на конфликта са: конфликтно поведение (КП), конфликтна ситуация (КС) и конфликтни възприятия (КВ), наричани конфликтна триада. В графичен вид конфликтната триада изглежда по следния начин:

Фигура 1. Конфликтна триада.

Източник: Фигурата е разработена от автора по идея на Гочев и Мичъл (Mitchell).

Първо, конфликтът е свързан с действие на страните, т.е. поведение (свързано със съдържане или насилие), второ, конфликтът се развива в определена ситуация, а възприятията имат отношение към възприемането на ситуацията и отделните страни. Манипулирането на тези три елемента по различни начини влияе върху регулирането и предотвратяването на конфликтите. Всеки конфликт, водещ до организирано насилие, е резултат от специфично съчетание от страни по конфликта, несъвместими позиции относно предмета на спора, враждебни отношения и съответни видове дипломатически и военни действия. Страните по един международен конфликт са (не непременно) правителствата на национални държави, които се стремят да осъществят определени цели като сдобиване с допълнителна или гарантираща сигурността територия, влияние, достъп до пазари и суровини, престиж, привилегии, сваляне от власт на враждебно правителство и т.н. В усилията си да постигнат тези цели, исканията, действията или и двете ще се противопоставят на интересите и целите на други страни. Предмет на конфликта е обектът на спора между страните, което в науката за конфликти се нарича поле на спора, включващ позициите, които искат да постигнат. Конфликтно поведение – отношение и действие, се свързват със заемането от една страна на позиция, несъвместима с желанията или интересите на другата. Критичното условие – конфликтността, е ограничеността на ресурсите (благата) в общ смисъл. Тогава всеки напредък от едната страна се схваща да е в ущърб на другата, или всяка от страните иска решение на свързания ги проблем по начин несъвместим с интересите на другата. В международните отношения най-често поле на спор е териториален контрол, митнически тарифи, цена на петрола, отношение към малцинствата в дадена държава.

При анализа на един конфликт всеки от трите върха в конфликтната триада може да бъде изследван поотделно, както и да се изследва отношението на всеки от трите върха към действителния конфликт.

- **Конфликтна ситуация (КС) е всяка ситуация в която две или повече социални общности или страни (независимо от структурата им), имат възприятия, че преследваните от тях цели са изключващи се или несъвместими. Целите от своя страна са съзнателно търсене или състояние, които в повечето случаи имат непреходна стойност за членовете на дадена общност.**

- **Конфликтни отношения (КО).** Конфликтът е един от трите типа отношения, които съществуват между държавите – сътрудничество и изолационизъм. Тези три ситуации на взаимодействие между държавите в МО предполагат различия в: цели, поведение и възприятия.
- **Конфликтно поведение (КП)** е фактически поведението на опонентите, което е в резултат на обстоятелството, че те имат взаимно изключващи се или несъвместими цели и опита им да постигнат тези цели. Следователно КП е всяко поведение предприето от една от страните в ситуация на конфликт и имащо за цел да накара опонента да изостави или промени своите цели. Тук могат да се направят няколко уточнения, свързани с това кой прави преценката на действията и конфликтното поведение като такова. Съществуват три възможни ситуации: атакуващ, обект на атаката или трета страна. Много често се получава така, че обекта на атаката, или този възприет за такъв, да възприеме някакво действие от общ характер като действително намерение на своя противник, без в съответната ситуация той (противника) да има такова намерение

Политическият конфликт е сложна многостепенна система от организационни взаимодействия между различни субекти на политиката, основана на противоречия и интереси, цели, ценности, възгледи, проявяващи се в хода на борбата за влияние в институциите на държавната власт и администрация, за достъп до вземане на социално значими решения, за участие в разпределението на ресурси. Политическият конфликт действа, като същностен стимул и мотивация на политическото развитие. Именно в него се синтезират индивидуалните идеи на гражданите, пораждащи масово недоволство и безпокойство, определящи ценностните преценки на различни социални групи и стратегията на техните действия и взаимоотношения помежду си и обществото, като цяло. Възникващите разногласия, сблъсъци, противоположни мнения се разрешават с помощта на властови механизми, политически институции и процедури. В същото време предмет на политически конфликт са самите политически ресурси - държавна власт, политическият статут, политическите ценности, за които постоянно се води институционализирана борба за притежание и влияние, което от една страна прави политическите конфликти по-организирани и предсказуеми. От друга страна, борбата на политическите субекти за

ресурси винаги е свързана с участието на големи социални общности в нея, което носи потенциална заплаха от най-сериозните последици в случай на ескалация на конфликта и излизането му извън рамките на процедурите за разрешаване, предварително определени в конституцията.

Етническата принадлежност включва групово самосъзнание, споделен произход и традиции. Гръцкият термин „етнос“ е различно превеждан и може да бъде „племе“, „нация“ или смесица от двете. Етническите групи не са раси, тъй като етническата принадлежност е от по-конкретен характер: сърбите и хърватите са славяни, а евреин може да бъде тъмнокож или бял. Членството в етническа група не свързва даден човек задължително с определена територия, както прави националността. Въпреки това „етническият конфликт“ може да бъде конфликт между нации или раси, както и между религиозни групи. Етническите конфликти в Северна Ирландия („католици“ срещу „протестанти“), в Ливан (където християнските араби са в конфликт с мюсюлманските араби) и на Балканите (където православните сърби се различават от католическите хървати и от мюсюлманите изобщо по религия) се идентифицират главно, чрез религиозна принадлежност. Езикът, например за баските и уелсите, е по-голяма значимост за етническа принадлежност от расата, националността или религията. В Австралия обикновено се говори за „англо-келти“, тъй като се смята, че съществува важно разграничение между австралийците, които идентифицират произхода си от Британските острови, и „новите австралийци“, които са от други части на света. В някои градове на Британските острови, като Белфаст и Глазгоу, най-важният етнически конфликт е именно този между „Англос“ и „Келти“. Следователно наличието на изострени етнически конфликти създава предпоставка за увеличаване на международното напрежение, което от своя страна, води до увеличаване на националното богатство и/или отбранителните способности.⁹ Етническата принадлежност остава един от най-неуловимите и загадъчни аспекти на социалните структури, но също така и един от най-фундаменталните.

Възникването на етнополитически конфликти е преди всичко последица от историческа или настояща несправедливост. Тя може да е реална или митична. Следователно, за предотвратяване и преодоляване на сблъсъка от първостепенно значение

⁹ *Ibid.*, с. 133.

е премахването на реалното или митологичното неравенство, нарушаването на паритета на интересите, на една или друга етническа група. Димитров отбелязва, че диалогът и сътрудничеството между власти и етнически групи е най-разумният начин за постигане на паритет на интересите.¹⁰ Важно е да се вземат предвид цивилизационния, исторически и социологически подходи за разкриване на естеството на етнополитическите конфликти. Уаленстейн (Wallensteen) и Соленбърг (Sollenberg) отбелязват, че при възникнали конфликти е от съществена важност да се вземат предвид следните условия за мирното разрешаване на сблъсъка:

- признаване на конфликта и право на искания, ако са възникнали реалистично или във възприятията на хората;
- наличието на организация, която представлява легално конфликтните страни;
- дефиниране на правила в процеса на сътрудничество за намиране на изход от конфликта;
- постигане на компромис, примирие, трансформиране на конфликта в латентно състояние с последващи мерки за неговото преодоляване;
- различни форми на изолация от групата на най-екстремистките лидери - придаване на постконфликтна конструкция на етнически неутрален, максимален компромисен характер;
- преодоляване на истинските и идеологическите причини за конфликта.¹¹

Етническо прочистване е оспорван термин, използван за пръв път през 1992 г. от международните медии, западните политици и дипломати, за да опише системна политика на масови убийства, депортиране, изнасилване, интерниране и сплашване, иницирана от конкурентни етнически групи на бившата югославска република Босна - Херцеговина с цел да превърнат етнически смесените райони в хомогенни и по този начин да имат основания за суверенитет над спорната територия. Основно, макар и не изключително, тези действия

¹⁰ Димитров, Д. 2005. *Управление на конфликта*. Пловдив: ИК Марица, с. 109.

¹¹ Wallensteen, P. and Sollenberg, M. 1995. After the Cold War: Emerging Patterns of Armed Conflict 1989-94. *Journal of Peace Research* 32(3), pp. 345-360.

са характерни за босненско-сръбските паравоенни формирования, подкрепени от елементи на югославската народна армия. Впоследствие се използва за обозначаване на други случаи на преследване на малцинства по целия свят, като например масовите убийства в Руанда. Терминът се използва все по-често анахронично от историците, когато описват изгонването на гърци от Мала Азия през 20-те години на миналия век или на германци от Източна Европа през 40-те години. Концепцията за „почистване“ или „прочистване“ от нежелани елементи от дадена общност въз основа на етническата им принадлежност или по друг начин не е изключително балканска. По подобен начин руският термин за сталинските чистки от 30-те години на миналия век е *chistki* („чистките“). Точният произход на термина „етническо почистване“ не е ясен. Това най-вероятно е буквален превод на сръбо-хърватското *etničko sišćenje*, препратки към които в Косово са направени в началото на 80-те години. Съвременната му употреба вероятно произлиза от военния жаргон по време на хърватската война през 1991 г. и впоследствие е популяризирана от западните журналисти. Според критиците на западната политика в Босна и Херцеговина терминът се счита за евфемизъм за геноцид, цинично използван от международната общност, за да избегне задължението си съгласно Конвенцията на ООН от 1948 г. за „предотвратяване и наказване“ на признати случаи на геноцид.¹²¹³ Въпреки своите емоционални и графични конотации, терминът „етническо почистване“ е добър пример за дефиниране на по-екстремни форми на геноцид¹⁴ и не само улавя мотивацията и мисленето на извършителя, но също така и съобщава самия процес графично за разлика от обяснения, като прехвърляне на население или принудителна миграция. Когато се разглежда от гледна точка на намерението - т.е. премахването на етническа група от дадена територия - „етническо почистване“ може да се разглежда като спектър, върху който в единия край лежи геноцид, а в другия, по-леки административни мерки като форми на правна дискриминация.¹⁵ Приемаме че, геноцидът

¹² UN. 1948. *Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*. Достъпно на: <https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.1_Convention%20on%20the%20Prevention%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Genocide.pdf> [Отворено на 29. май 2020 г.], p. 1.

¹³ Shraga, D., Zacklin, R. 2004. "The International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia". *The European Journal of International Law*. 15 (3), p. 363.

¹⁴ Naimark, N. 2007. "Theoretical Paper: Ethnic Cleansing". Online Encyclopedia of Mass Violence.

¹⁵ Schabas, W. 2000. *Genocide in International Law*. Cambridge University Press. pp. 199–201.

представлява най-крайната форма на „етническо прочистване“¹⁶, но не всички форми на „етническо прочистване“ са непременно геноцид.

Според множество от изследователи **етно-политическа мобилизация** е макроисторически и ситуационен процес, който действа както за кратко, така и за дълго време. По този начин, вместо да бъде мигновено явление, националистическата мобилизация се извършва в исторически контекст, който може да се характеризира с предишни епизоди на етно-националистическо насилие.¹⁷ В екстремни случаи на зависимост участниците могат да се окажат в капан в самоподдържащи се цикли на насилие. Тук постулираме, че миналите конфликти влияят върху вероятността за бъдещ конфликт, чрез три механизма.

- Първо, етно-националистичните активисти се опитват да прославят историята на своята група, чрез едностранчиви разкази, които подчертават собствените им победи и приписват вината за военни загуби на предатели, слаби лидери или безмилостен враг.¹⁸ Това предполага, че лидерите може да не актуализират своите оценки на риска и да се вдигнат отново оръжие, дори когато шансовете за победа не са се подобрили значително.
- Второ, миналият опит от травматично насилие може да продължи да съществува като традиция или понякога да бъде продължен в официалните учебници по история и публичните ритуали, подхранващи призови за отмъщение.¹⁹
- Трето, предварителната демонстрация на бойни действия означава, че насилието вече не е немислимо, но представлява част от приетия репертоар на действията и може да помогне за създаването на организационни структури и идентичности, които могат да бъдат активирани по-късно точки в историята или дори създават култура на насилие.

¹⁶ Mann, M. 2005. *The Dark Side of Democracy: Explaining Ethnic Cleansing*. Cambridge University Press. p. 17.

¹⁷ Olzak, S. 1983. Contemporary Ethnic Mobilization. *Annual Review of Sociology*, 9. p. 357.

¹⁸ Cetinyan, R. 2002. “Ethnic Bargaining in the Shadow of Third-Party Intervention.” *International Organization*, 56(3). p. 651.

¹⁹ Kalyvas, S. 1999. “Violence in Civil War: Is Discrimination between Ethnic and Non-Ethnic Cleavages Useful?” Ms., University of Chicago.

Според класификацията на Розенау (Rosenau), първият компонент в структурата на етнополитическата мобилизация може да се нарече „призив, идващ от мобилизационен агент“.²⁰ С други думи, това е процесът на използване на вътрешните ресурси на етнополитическата мобилизация. От своя страна този процес се развива на етапи:

I етап - изграждане на традиции и мобилизиране на „националността“;

II етап - политизация на етническото/националното наследство;

III етап - „етническо прочистване“.

Иредентизмът е териториална претенция, основана на национална, етническа или историческа основа. Терминът иредентизъм произлиза от италианската дума *irredento* („неоткупен“). Италианско политическо движение в края на 1800-те и началото на 1900-те години, се стреми да откъсне предимно италианско говорещите области от Швейцария и Австро-Унгарската империя и да включи тези територии в новата италианска държава. Според Чазан (Chazan), при съвременната употреба на термина в много случаи иредентисткото движение се приема, като създаване на нещо велико, обикновено това е свързано и с името на държава.²¹ Идеята за Велика Сърбия е отчасти отговорна за войната за наследството на Югославия през 90-те години, а проектът за Велика Румъния (*România Mare*) е частично отговорен за приобщаването на Румъния към силите на Оста през Втората световна война. Политическите движения за обединяване на територията на етническа група с териториите от други сегменти, известни като **иредентизъм**, предизвикват някои от най-значимите конфликти през 90-те години на XX век.²² Усилията да се съберат „изгубените територии“ и да се обединят етническите роднини предизвика конфликт на Балканите: войните за Велика Сърбия и Велика Хърватия. Хоровиц (Horowitz) прави обстоен анализ на разликата между понятията *иредентизъм* и *сецесионизъм* (т.нар. отделяне), като първото включва изваждане от едно състояние и добавяне към друго състояние – било то ново или вече съществуващо; а отделянето включва само изваждане на

²⁰ Rosenau, J. 1995. “Signals, Signposts, and Symptoms: Interpreting Change and Anomalies in World Politics.” *European Journal of International Relations*, 1, p. 116.

²¹ Chazan, N. 1991. *Irredentism and International Politics*. Lynne Rienner Pub. p. 21.

²² Ambrosio, Th. 2001. *Irredentism: Ethnic Conflict and International Politics*. Praeger. p. 115.

дадена група от дадено състояние.²³ Пример за това са потенциален Кюрдистан, заплашващ Иран, Ирак, Сирия и Турция, а иредентисткият конфликт в Кашмир заплашва с ядрена конфронтация между Индия и Пакистан.

Автономията може да бъде определена, като една от формите на вътрешно самоопределение на етническите и регионалните общности в рамките на една държава. В подобен контекст това означава самоуправление на етническа група в нейната коренна територия на компактно заселване. Понякога терминът „автономия“ се използва за обозначение на самите самоуправляващи се общности. Най-често значението на понятието „автономия“ изразява форма на самоуправление на част от територията в една неунитарна държава.²⁴ Автономната териториална единица е самостоятелна при решаване на въпроси от местно значение в рамките, конституцията, установена от централната власт, а населението на автономна териториална единица се ползва със самоуправление.

Концепцията за автономия в научната литература все повече се използва в изключително широк смисъл като предоставяне на форма на независимост и вътрешно самоуправление.²⁵ Така японската конституция от 1946 г. говори за „принципа на местната автономия“, който е наречен регионален. За учредяването на автономни образувания в унитарна държава обаче трябва да се вземат предвид характеристиките на културата, историята, традициите и ежедневието, хората, живеещи в тях (например Корсика във Франция, Иракски Кюрдистан, градовете на коренните американци в Никарагуа).²⁶

На база направеният преглед на литературата се извеждат следните работни дефиниции:

- **Конфликт съществува, когато две или повече страни възприемат своите цели и интереси за несъвместими и изразят отношението си, чрез действия.**

²³ Horowitz, D. 1992. “Irredentas and Secessions: Adjacent Phenomena, Neglected Connections”. *International Journal of Comparative Sociology*. 33(1), p. 119.

²⁴ Wetherly, P. 2005. State Autonomy — A Conceptual Framework. In: *Marxism and the State*. Palgrave Macmillan, London. p. 157.

²⁵ DeCanio, S. 2010. “Beyond Marxist state theory: State autonomy in democratic societies”. *Critical Review*. 14:2-3. p. 221.

²⁶ Hannum, H. 1990. *Autonomy, Sovereignty and Self-Determination: The Accommodation of Conflicting Rights*. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press. p. 58.

- **Международен конфликт** е налице, когато между две или повече държави, международни организации възникне сблъсък, основан на конкуриращи се интереси или взаимоизключващи се ценности.
- **Социалния конфликт** съдържа широк спектър от ситуации. Той съществува, когато две или повече лица или групи демонстрират убеждението, че имат несъвместими цели.
- **Етнополитическият конфликт** е борба на различни етнически групи, обединени по етнически признак, който е и основа за тяхната идеологическа и политическа конфронтация. Той е специфичен вид етнически конфликт, породен от политическо, икономическо, социокултурно, териториално неравенство на етническите групи или тяхната дискриминация по гореизброените основания (реални или внушени), който се характеризира със сблъсък на интереси на етнически групи; етническа група и държава, поради от страх от загуба на съществуващ статус на етническата група, нейното частично или пълно самоопределение.
- **Етнополитическата мобилизация** е процес, при който група, принадлежаща към една етническа категория, бореца се за политическа власт и лидерство с членове на други етнически групи или държава, манипулира етническите обичаи, ценности, митове и символи, за да се постигнат определени политически цели.
- **Териториални автономии** са тези, които притежават достатъчно висока степен на политическо самоуправление (включващо наличие на собствена законодателна власт за приемане на решения по въпроси, законово определени, като собствени пълномощия), но съществуват в рамките на дадена държава и се подчиняват на централните органи на властта по въпроси, които не влизат в техните компетенции.
- **Иредентизъм** е териториална претенция, основани на национална, етническа или историческа основа.
- Към същността на конфликта има отношение и понятието дилема за сигурността. В политическите науки тя е ситуация, при която действията, предприети от държавата, която иска да подсили собствената си сигурност,

предизвикват реакции в други държави, което от своя страна води до увеличаване на риска за сигурността, вместо неговото редуциране.

Целта на първа глава е да се уточни използвания понятиен апарат, имащ пряко и косвено отношение към ЕПК. Изложеният понятиен анализ е верифициран в Глава II, в която разглежданият обект на анализ са факторите на ЕПК.

ГЛАВА ВТОРА

Фактори на ЕПК

Разглежданите фактори, свързани с ЕПК са само част от анализирани в научната литература. За целите на дисертационното изследване подробно се разглеждат фонове и катализиращи фактори.

С множеството от възможни обяснителни фактори, разгледани в глава Втора, се търси начин да се идентифицира ясен и последователен модел за произхода на ЕПК. Основавайки се на основната хипотеза в настоящия дисертационен труд може да се твърди, че съветските автономии постепенно развиват местни елити, местни институции и определено ниво на самоуправление. Редица автори твърдят, че прехвърлянето на властта не е възможно в една авторитарна държава и че в резултат на това реалната автономия няма да бъде възможна. Но дори и в авторитарните общества автономията може да съществува в смисъл на създаване на територии, които са легитимни посредством етническа принадлежност. Те биват характеризирани с наличието на правителствени институции, защитени от местните елити, определени граници и значителна сила относно културни, образователни и дори икономически и политически въпроси, които формират съзнанието на жителите на тези автономни региони. Съветските автономии са пример за това, а отговорите на изследователските въпроси 2 и 3, посочени в увода, са анализирани детайлно във Втора глава на дисертационния труд.

1. Фонови фактори

На базата на обзор на наличната по темата литература, правим система (модел) от предположения (хипотези), свързани с влиянието на фактори. В посочената система (модел) са използвани само тези от факторите, които имат отношение към разглежданите от нас общности и в този смисъл отговарят на поставената изследователска цел. Специален акцент сме поставили върху катализиращите фактори. Интересно е да се открие един сравнително новопоявил се фактор, а именно този за непознаването на езика. Той се превръща във фактор за възникване на ЕПК в Южен Кавказ, едва след разпадането на Съветския Съюз. Преди това, той не играе роля тъй като всеки национален/етнически език може да бъде заменен от официалния за СССР руски език.

1.1 Непознаване на официалния държавен език

През съветския период руският е единственият официален език на административно ниво не само в Грузия, но и в други републики на Съветския съюз. Но в същото време се насърчава използването и запазването на езиците на малцинствата, чрез образователни заведения. Поне това е политиката за повечето национални групи от 50-те години. Познаването на грузинския език не е приоритет за националните малцинства в Съветската социалистическа република Грузия, тъй като руският служи, като език на междуетническото общуване. Общото основно и средно образование е достъпно на езици на малцинствата, докато висшето образование се преподава на грузински, официалният държавен език на републиката. Във всички висши учебни заведения на Грузинската ССР, обаче има много специалности на руски език. Към момента на разпадането на Съветския съюз, преобладаващото мнозинство от лицата, принадлежащи към националните малцинства, не говорят грузински или го владеят на много ниско ниво. Това се отнася по-специално за тези, които живеят в региони, гъсто населени от национални малцинства, а именно в регионите Самцхе-Джавахети, Квемо Картли и Автономна Република Абхазия.²⁷

²⁷ Илиев, П. 2007. Етнодемографски и етноконфесионални различия и проблеми в страните от Черноморския регион. *сп. „България, българите и Европа - мит, история, съвремие“*, бр. 1, Великотърновски университет „Св. Св. Кирил и Методий“ - Университетско издателство, Достъпно на: <<http://journals.uni-vt.bg/bb/bul/vol1/iss1/28>> [Отворено на 17 май 2019 г.].

Проблемите, свързани с факта, че повечето от етническото население (арменци, абхазци и азери) на Грузия не говори на официалния държавен език, разделяме на три групи.

На първо място, това са трудностите, които изпитват в отношенията с правителствените агенции и в областта на заетостта. Непознаването на езика пречи на етническите групи да получат определени предимства под формата на публичните услуги или работни места:

- Не може да се намери квалифицирана работа.
- Поради незнание на езика може да загуби работа.
- Трудности в комуникацията с държавни институции.

Втората трудност е при получаването на адекватна информация за различни аспекти от живота на страната и пречки за участието абхазци, арменци и азери в гражданския и политическия живот на страната. Това означава, че непознаването на езика, пречи те да бъдат активни граждани на своята страна:

- Усещане за малоценност. Наличие на дезинформация за събития, случващи се в държавата.
- Правата на войниците, отбиващи военна повинност в грузинската армия, са нарушени.

Третият кръг от проблеми е свързан с отчуждението и липса на доверие между грузинската и останалите етнически общности, което е подпомогнато от неналичието на общоприет език на общуване:

- Незнанието на езика създава проблеми и междуличностни конфликти.
- Създава чувства за напрежение и заплахата.

Достъпът до основно и средно образование на майчин език служи за запазване и развитие на езика и културата на националните малцинства, от една страна. Но в същото време това става причина за разделението на обществото по етнически и езикови признаци. Това са последиците за държава като Грузия, в която има много случаи на етническа конфронтация. През първите години на независимост лидерите на страната Гамсахурдия и Шеварднадзе се опитват да не засягат въпроси, свързани с националните малцинства. Освен това Гамсахурдия се придържа към етноцентризм в своето управление, което се превръща

в неблагоприятна и дискриминационна политика спрямо етническите малцинства в Грузия. След съветския период няма цялостна стратегия или политика за защита на националните малцинства по отношение на общите права, както и защита на езиците на малцинствата. В следствие на това националните малцинства са в голяма степен изолирани от грузинското общество и не могат пълноценно да участват в политическия, социалния и културния живот на страната.

Така е формулирана хипотеза 1. Езиковата бариера увеличава риска от конфликт.

1.2 Дискриминация спрямо културните различия

Етническата култура на всяка група носи мярка за съотношение между полюсните понятия: „етнически ценности и национални ценности“. В зависимост от това съотношение е възможно да възникнат кризисни ситуации, които да се превърнат в причина и за етнически конфликти. Стремещът за обогатяване на конфликтите в етнокултурни цветове е доказателство за мощното масово влияние на архаичните слоеве на културата.

Преди разпадането на СССР е проведено социологическо изследване, което разкрива архаичните пластове на етническата култура. Институтът за социологически изследвания на Академията на науките на СССР интервюира 12 хиляди души в редица републики и региони. Оказва се, че има „значително много отрицателни твърдения за хора от други националности, техните обичаи и традиции“. Иванов отбелязва, че „Те се състояха в Туркменистан сред 54% от анкетираните, в Киргизстан - 56, в Грузия - 55, в Литва - 64 процента.“²⁸

Нивата на културните различия между малцинствата и преобладаващия етнос в държавата, като основна единица, се различават значително. Например, културните различия между руснаците и украинците са относително малки; и е обратно в случая на чеченците и руснаците, за които те играят важна роля във всички аспекти, разгледани по-горе.

²⁸ Иванов, В. 1989. В огледалото на социологията. сп. „Советская култура“, 19 септември 1989 г.

Социално-икономическата и културната дискриминация се считат за основни фактори, водещи до гражданска война и етнополитически конфликти. Подобни ситуации са доста често срещани сред обществата, които са съставени от две или повече етнически групи, една от които заема изключително положение на етническо господство. Членовете на „титулна група“, състояща се от етнически доминираща общност, която обикновено преобладава в демографски план, са склонни да консолидират под техен изключителен контрол най-важните политически, социални и икономически инструменти в съответните страни. Това се случва за сметка на по-малка група или групи, на които или е отказан достъп до такива привилегии, или са фактически изгонени от участие в социалния и политическия живот на страната. В някои случаи се правят усилия за подкопаване на идентичността на дискриминираната група, което може да включва отказ за признаване на тяхната етнолингвистична и културна идентичност, забрана за образование на родния им език или рестрикции за носене и/или излагане на етнически символи, като национален флаг, химн, костюми и т.н. Изненадващо има многобройни случаи по света, при които подобни ситуации на етническа дискриминация не са довели до избухване на етническа бунт. Това може частично да се обясни с позоваване на по-горе очертаната теория на авторитарния режим, тъй като такива режими предоставят малко пространство за обществено проявление на недоволство, което всъщност става изключително рисковано начинание за участващите. По подобен начин в някои случаи може да бъде трудно да се определи какво представлява етническата дискриминация като такава.

Много малцинства в Руската федерация, например, са силно русифицирани културно и езиково, а тяхната групова сплотеност е относително ниска. Екстремистките националисти обаче са особено активни, ако възприемат опасността от пълна асимилация. Дискусията обобщаваме в *хипотеза 2: Колкото по-дълбоки са културните различия между две групи и груповата идентичност и консолидация са по-силни, толкова по-голям е и рискът от конфликти.*

1.3 Национален въпрос

Концепциите за нацията, основани на гражданския национализъм, са по-мирни от етническите. Както констатира Браун, „конфликтът е по-вероятен, когато преобладават

етническите концепции за национализъм“.²⁹ Трябва да се отбележи, че моделите на нации, основаващи се на гражданския национализъм, се различават значително що се касае до третирането на различаващи се идентичности на тяхна територия. Също така превъзходството на гражданския национализъм не изключва появата на конфликт, както в случаите на Индонезия и Турция. Докато при имигрантските нации като САЩ всички „предходни“ идентичности са приети и толерирани, те са вторични за американската идентичност. Други страни като Франция или Турция виждат конкурентни идентичности, като заплахи за целия национален проект и следователно ги отричат или потискат. Например, реториката на Ататюрк е щедра откъм обещания, тъй като позволява на всички, които желаят да станат турски граждани, да го направят. Но тя не е решение за тези, които не са готови да изоставят предишните си идентичности, за да прегърнат новата национална идея. Това е проблемът за значителна част от кюрдското население, което се различава от останалата част от населението не само по езика, но и по своята феодална структура, основана на кланове.

Малцинствата, за да бъдат такива, все пак са дефинирани общо етнически. Ако те са преобладаващо граждански, това би противоречало на понятието за малцинство, което предполага някакво разграничение от останалото население. Това обаче не е задължително за автономните региони. В примера на Татарстан в Руската федерация, ръководството говори за татарстанска нация, съставена от жителите на Татарстан, за разлика от татарската етническа група. Единствено малцинствата, притежаващи автономия, могат да разсъждават по отношение на гражданството, което почти винаги е прерогатив на държавата. Що се отнася до основната хипотеза на дисертационния труд, твърдим че съществуването на автономни региони в рамките на една държава влияе на националната концепция. В интеграционни граждански политики автономията се разглежда, като консолидационен модел за справяне с проблемите на малцинствата, които са в противоречие със самата концепция за държавата. В Съветския съюз автономията са „наследени“ и малко правителства (Грузия е частично изключение) имат намерение да ги премахнат.

²⁹ Brown, *The Causes of Internal Conflict*, p. 8.

Характерите на националната идентичност на автономната титулярна националност и на мнозинството са от решаващо значение за отношенията между центъра и автономията. Ако титулярната националност на държавата е доминирана от етническа концепция за нацията, вероятността автономното малцинство да се отдели чрез отцепване е по-висока. По същия начин, ако автономната националност се определя предимно етнически, нейното желание за отделна държава е по-изразено и вероятността от конфликт се увеличава. От друга страна, гражданските концепции за нация както в автономията, така и в централната държава оказват отрицателно въздействие върху конфликта.

Следователно формулираме *хипотеза 3: Колкото повече националната концепция за малцинството препокрива етническата концепция за нацията, толкова по-голяма е вероятността от конфликт.*

1.4 Минали конфликти и митове

Специфичен фактор, който засяга груповите отношения, е колективната памет, влияеща силно върху възприятието на други групи. Ключова причина за упражняване на контрол върху тези възприятия е историята на отношенията между етническите групи. Както твърди Ван Евера (Van Evera), „степената на хармония или конфликт между смесени националности зависи отчасти от размера на престъпленията, извършени от всеки един от тях в миналото - колкото по-големи са тези престъпления, толкова по-голям е сегашният „конфликт“.³⁰ По-важното е, че спомена за минали престъпления ще определи отношенията между групите. Силата на спомена засилва схващането, че е невъзможно да продължиш да живееш с противоположната група и че членове на собствената група, живеещи сред другата група, трябва да бъдат спасени. Следователно спомените за минали престъпления са благоприятни за това, което Ван Евера (Van Evera) нарича *асоциация на диаспората*. Проявлението на минали конфликти и престъпления е свързано с няколко фактора:

1) степента, в която те се запомнят и подхранват или се трансформират в национални митове; и 2) степента, до която извършителят на престъпленията все още е налице и може да бъде държан отговорен и дали отделното лице или цялата група носят отговорност.

³⁰ *Ibid.*, p. 44

Безспорно е, че съществуването на минал конфликт между две групи, било то добре запомнен и/или мистифициран, увеличава вероятността за взаимно подозрение, напрежение и конфликти.

На основата на посоченото формулираме *хипотеза 4: Колкото по-голяма е интензивността на минали конфликти и митовете около тях, толкова по-голям е рискът от възникването им.*

1.5 Пресечен терен

Връзката между пресечен терен и конфликт се отбелязва от военните експерти и най-вече от изследователите на партизанската война.³¹ Общоприето е, че физически неравния географски терен, като планина или гъста гора, благоприятства условията за партизанската война. На подобен терен преимущество имат местните, а не конвенционалните военни сили и стратегиите за борба с бунтовниците. Разбира се, неравният терен сам по себе си не е фактор, водещ до конфликт, но е важно да се отбележи, че партизаните се нуждаят от подкрепата на цивилното население за успеха на военните си усилия. Доставките на храна, лечението на ранени и т.н. зависят от връзката между цивилното население и бойците. В изследването си на 37-те “основни селски малцинства” в Източна Европа, Фиърън (Fearon) и Лейтин (Laitin) показват, че „планинските групи са шесткратно по-склонни да се борят с държавата след съветския колапс“. Както отбелязват авторите, неравният терен е полезен инструмент, който посочва как малцинствата с малък брой хора „могат да поддържат сериозни партизански конфликти с държавата“.³² В контекста на изследването на конфликта в бившия СССР почти всички етнически конфликти се случват в Кавказ. Променливата „пресечен терен“ е приложима тук. Но регион като Кавказ притежава и много други особености (културни, демографски, исторически и геополитически), а не само пресечения терен. Следователно трудно може да се изолира променливата „пресечен терен“.

³¹ Вж. Laqueur, W. 1997. *Guerrilla Warfare*, New Brunswick, N.J.: Transaction.

³² Fearon, J. D. and Laitin, D. D. 1999. ‘Weak States, Rough Terrain, and Large-Scale Ethnic Violence since 1945’, Paper presented at the 1999 Annual Meetings of the American Political Science Association, Atlanta, GA, pp. 18-20.

Посоченото дава основания за *хипотеза 5: Пресеченият терен увеличава риска от конфликт.*

1.6 Етническа география и демография

Вътрешната демографска структура на района, обитаван от малцинството е важен фактор. Може да се приеме, че титулярната националност трябва да има силна демографска позиция в автономния регион, за да води надеждна борба за независимост. Демографското многообразие улеснява групата да контролира местната администрация на малцинствена територия, което би било трудно, ако други групи са демографски по-големи. Също така при отсъствието на демографски плурализъм на дадена група, малко вероятно е да се появи политическо движение на масата. Често политическите амбиции на различните групи и техните лидери са трудни за съгласуване. В случая на две или повече малцинствени групи, които съществуват съвместно в даден регион, перспективата за отделяне има потенциал да се превърне в дилема за сигурност между всяка от тях. А новата среда, произтичаща от отделянето, ще увеличи значението на демографските, икономическите и политическите отношения между групите.

Ето защо формулираме *хипотеза 6: Колкото по-голямо е демографското господство на малцинството в района, който обитава, толкова по-голям е рискът от конфликт.*

1.7 Регионален обхват на властта

Последният структурен фактор засяга регионалното присъствие на властта около въпросната държава. Този аспект има няколко измерения. Важно е да се отбележи дали малцинствените групи в дадена държава имат етнически произход в съседни страни и дали тези малцинствени групи са мнозинство в националната държава. Втори важен въпрос се корени в относителната сила на двете държави: дали едната страна има власт (демографска, икономическа, политическа и/или военна), сравнима или по-голяма от държавата, в която живее малцинството. Ван Евера подчертава, че „рисковете са по-големи, ако спасяването на цели диаспори е възможно; и малки, ако то е невъзможно“.³³ Рискът от насилствен

³³ Van Evera, *Hypotheses on Nationalism and War*, p. 29.

конфликт е малък, ако „спасяването“ - *de facto* намесата на етнически роднини в друга държава, е невъзможно поради географски причини. Според Ван Евера заплахата от намеса на силна власт може да бъде достатъчна, за да се осигури по-добро отношение към въпросното малцинство и в повечето случаи е важен фактор при формулирането на политиката в държавата.³⁴

Предположението, произтичащо от тук, формулираме в *хипотеза 7: Ако едно малцинство има етнически произход в друга държава, вероятността от конфликт се увеличава.*

1.8 Икономически фактори

Връзката между икономиката и етническият конфликт е сложен въпрос. Хоровиц (Horowitz) прави две основни разграничения между изостаналите и напредналите региони и между изостаналите и напредналите групи.³⁵ Регионите се характеризират, като напреднали или изостанали според относителното им икономическо състояние в държавата, измерено чрез доходите на регионално ниво. Напреднали са групи, които се възползват от възможностите в областта на образованието и неселскостопанската заетост. Те са представени над средно ниво по брой на завършилите средно и висше образование, в бюрократична и професионална заетост; както и по дохода на глава от населението. Изостаналите групи са разположени неблагоприятно по отношение на образователното равнище. Хоровиц (Horowitz) обособява четири категории: напреднали групи в напреднали региони, напреднали групи в изостанали региони, изостанали групи в напреднали региони и изостанали групи в изостанали региони. Всички те се характеризират с различно ниво на отцепване. Хоровиц (Horowitz) отбелязва, че „по-голямата част от сепаратистките региони е икономически изостанала, а смесените региони са далеч по-малко склонни към сепаратизъм.“ Когато напредналите групи в развитите региони се отделят, обосновката е потребността за субсидиране на по-бедните региони. Това от своя страна води до чувство на неудовлетвореност и убеждението, че отцепването би било икономически изгодно. Отделянето обаче би довело до важни икономически недостатъци, като например загубата

³⁴ Вж. Van Evera, както и Barry Posen, *The Security Dilemma and Ethnic Conflict*, pp. 32-38.

³⁵ Horowitz, D. L. 1981. 'Patterns to Ethnic Separatism'. *Comparative Studies in Society and History*, vol. 23, no. 2, pp. 165-195.

на по-голям вътрешен пазар и евентуално унищожаване на икономическия потенциал чрез война. Следователно, напредналите групи в напредналите региони вероятно постигнат компромис чрез преговори. Според Хоровиц (Horowitz), напредналите групи, както в напреднали, така и в изостанали региони, избират да се отделят, само ако икономическите разходи са ниски.³⁶ А изостаналите групи в изостанали райони са най-честите отцепници, които се отделят в самото начало. Практиката сочи, че въпреки икономическата слабост на региона, изостаналите групи в изостанали региони избират пътя на отделянето независимо от икономическите разходи, които следват.

Тук може да приемем, че стратегиите на етническите лидери са значително повлияни от икономическото състояние на техния регион. Това важи особено за автономните региони, чиито лидери се занимават с финансовите и икономическите задължения на правителството в региона, за разлика от националистическите лидери в неавтономните региони. Вторите се ангажират предимно с политически и културни въпроси, а не с макроикономическите реалности в региона. Ако лидерите предвидят, че след независимостта бъдещата държава ще бъде по-зле икономически, отколкото в настоящето, това би оказало ограничителен ефект върху сепаратистите. Лидерите на беден регион с малка индустрия и природни ресурси са по-малко склонни да започнат борба за независимост, отколкото лидерите на район със силна индустрия и/или богати природни ресурси.

На посочената аргументация се основава *хипотеза 8: Икономическото благосъстояние увеличава вероятността от конфликти.*

2. Катализиращи фактори на етнически конфликти

Катализиращите фактори на етническия конфликт се свързват с наличие на политически възможности и лостове. Това означава бързи политически или икономически промени, които създават нова ситуация, засилваща капацитета на дадена група за действие. Желанието на групата за действие се променя по-бавно за кратък период от време,

³⁶ *Ibid.*, p. 193.

отколкото нейната способност да действа. Възможно е да се случат събития, които променят радикално готовността на дадена група да действа.

2.1 Лидерство

Влиянието на лидерството върху перспективите за конфликт са значителни. Идването на власт чрез демократични избори или незаконни действия на радикални националистически лидери е основен фактор, предизвикващ конфликти. Това важи както за централното правителство, така и за ръководството на малцинствата. Радикалното националистическо ръководство в малцинството има потенциала да реагира на съществуващото безсилие, да насърчава етническата мобилизация и да ескалира напрежението с централното правителство. В случая на автономните региони едно радикално националистическо автономно ръководство може да вземе едностранното решение за отделяне, докато по-радикалното правителство едва ли ще го направи, ако не бъде провокирано. По същия начин прокарването на власт на радикален националистически режим в централното правителство на една държава носи риск от отчуждаване на автономния регион, който след това ще почувства нужда да преосмисли по-нататъшното си оставане в държавата. Първо, радикалното националистическо правителство би било негативно настроено към съществуването на автономии на своята територия. Второ, е вероятно да се стреми към политики, насърчаващи титулярната група на държавата, в ущърб на малцинствата, включително и автономните. Следва да се подчертае, че факторът за промяна на лидерството е катализираща причина, чиято значимост зависи от наличието на фонові фактори в съответните области. Например, един радикален националистически режим, възникващ в Москва, няма да доведе автоматично до опити за отделяне на всички автономни региони в Руската федерация. Но рискът от прекъсване на дейността в райони с високи нива на фоневите променливи ще се увеличи.

Анализът на ролята на лидерството, като катализиращ фактор ни води до *хипотеза 9: Наличието на радикално лидерство както в малцинственото население, така и в централното правителство увеличава риска от конфликти.*

2.2 Външна подкрепа

Чуждестранната подкрепа може да заеме формата на държавни или недържавни участници в подкрепа на сепаратистките стремежи. Най-категоричният вид подкрепа е военната намеса в конфликт. По-често срещани са икономическата и финансовата подкрепа, осигуряването на учебни заведения, дипломатическите усилия в подкрепа на дадена група и политическият натиск върху държавата. Подобна подкрепа може да се отправя, поради различни причини: като етническа или религиозна солидарност с бунтовническата група, политическа вражда с централната държава или комбинация от двете. Външната подкрепа може да служи както, като фонен фактор, така и като катализатор. Направеният анализ в дисертацията констатира че, рискът от конфликт се увеличава, ако титулярната група с автономия има етнически произход от чужбина. Чуждестранната подкрепа също може да бъде катализатор, ако по време на ескалация на напрежението ръководството на автономията осигурява активна подкрепа за държавата. Този фактор е от ключово значение за ръководството при вземането на решение дали да се вдигне на оръжие. Предвид ясните сигнали, че приятелската държава няма да се намеси, вероятността от война намалява, тъй като автономните региони са с по-малки размери и разполагат с ограничени военни ресурси, отколкото централните държавни органи. А рискът от поражение е голям. От друга страна, обещанието за подкрепа има противоположен ефект и накланя везните към потенциално отделяне, дори на цената на война. В каквато и да е форма, чуждестранната подкрепа играе решаваща роля при вероятността за конфликт. Приемаме, че тя е катализиращ фактор, тъй като за кратък период се поддава на голяма девиация. Едно чуждестранно правителство може да промени внезапно решението си за ненамеса, като по този начин бързо да промени ситуацията, в която малцинство и централно правителство се противопоставят едно на друго.

В този контекст формулираме *хипотеза 10: Външната политическа, финансова и/или военна подкрепа за малцинството увеличава риска от конфликти.*

2.3 Сепаратистки движения

В допълнение към външната подкрепа, появата на сепаратистки борби в близките райони на малцинствата, независимо дали са в същата държава, или в съседни страни,

оказва влияние върху вероятността от избухването на конфликт. Успешното отделяне в съседна държава може да създаде прецедент и да допринесе за определяне на ръководството на групата. Колкото по-близо е конкретният случай, толкова по-голям ще бъде ефектът от сепаратистко влияние. Ярък пример за това е Кавказ. Изследователите твърдят, че появата на конфликта в Нагорни Карабах в началото на 1988 г. оказва катализиращо въздействие върху конфликтите в Абхазия и Южна Осетия. Също така кръвопролитията в близкия конфликт (има се предвид географски близък) може да успокоят напрежението, да послужат за пример на засегнатото население и да намалят желанието на националистическите групи за въстание. Например, за сепаратизмът в Чечения може да се твърди, че има възпиращ ефект върху други малцинства в Северен Кавказ. Войната изпраща сигнал, че сепаратизма ще бъде последван от смърт и унищожение. Във всеки случай подобен аргумент не обяснява защо конфликта в Нагорни Карабах, в случай, че оказва влияние на ситуацията в Южна Осетия или Абхазия, не води до ескалация сред другите малцинства. Джавахети, населен с предимно с арменци подобно на Нагорни Карабах, би бил явен пример за сепаратистко влияние ефект или за други малцинства в Азербайджан като талишите и лезгинците.

Посоченото дава основание за *хипотеза 11: Наличието на сепаратистки движения увеличава риска от конфликти.*

Основни изводи

Проследяването на проявленията на факторите на ЕПК в трите избрани области в дисертационния труд се осъществява чрез, сравнение на случаите с различаващи се резултати, за да се обясни възникването на конфликт в някои от тях, и невъзникването на конфликт в други. Това налага оценка на различните теоретично изведени фактори, тяхното специфично значение в даден случай и връзката им с други фактори. Емпиричният анализ трябва да бъде структуриран, така че да се разглеждат същите проблеми по един и същ начин във всеки един случай.

Във Втора глава се достига до следните **изводи и заключения.**

Първо, трябва да се отбележи, че направения първоначален анализ е базиран на броя и вида на различните изведени хипотези. Като такъв анализът, условно, може да се приеме, че използва количествен подход, чрез който се правят наблюдения и откриват причинно-

следствени връзки. Този подход не е в състояние да отчете различните степени на важност, които изброените фактори могат да имат. Целта е да се разберат по-добре резултатите от тази част от изследването и да се идентифицират елементите, които изискват допълнително проучване.

Второ, една от основните хипотези на дисертационното изследване е, че автономният статут оказва съществено влияние, както върху желанието, така и върху способността на малцинството да предприема действия. Той също така представлява важен фактор при разясняване проявлението на насилственото отцепване. Анализът във Втора глава сочи, че факторът автономия е свързан с насилствения конфликт и е най-ярко е изразен спрямо единадесетте показателя, разгледани в дисертационния труд. И трите случая, представящи малцинствени групи в Южен Кавказ, подкрепят връзката между автономията и конфликт. Поява на сблъсък не се забелязва в случаите, когато липсва етническа концепция за нацията; значителни минали конфликти; пресечен терен; етнически произход; радикално лидерство и външна подкрепа. Следователно, анализът показва значителна връзка между автономия и конфликт по отношение на Южен Кавказ, като не успява да идентифицира автономията, като изключителна причина.

Трето, емпиричните данни за въоръжените сепаратистки конфликти в Южен Кавказ съответстват на общата типология на фонове и катализиращи фактори. Открояването на причините за възникването на въоръжен сблъсък представлява сериозно предизвикателство. Остава да се разбере по какъв начин причинните механизми засягат автономията или влияят върху резултата от конфликта.

А) Изследването не допълва разбирането за това, как различните фактори влияят или се отразяват един на друг. Ако изследваме причинните механизми и връзките между различните фактори, влияещи на отделянето и конфликта, анализът ще се превърне в проследяване на отделните случаи, преди да се сравнят получените резултати.

Б) Броят на показателите и случаите е достатъчно висок, за да постави под въпрос възможността за сравнително проучване на единадесетте показателя (и връзката между тях) в трите случая.

В) Проследяването на различията между отделните малцинства в отговор на държавното поведение е по-осъществимо.

Четвърто, в анализа е направен адаптиран преглед на факторите и катализаторите, съществуващи в теоретичната литература за етнополитически конфликти. Изборът на фактори, на база които се извеждат хипотези е продиктуван от това дали факторите имат реално проявление в региона на Южен Кавказ; специфичните условия на бившия Съветски съюз; специфичните условия на автономните региони. Хипотезите, обобщени в таблица 2, ще дадат основа за емпирично изследване на корените на конфликта между автономните региони и централните правителства в бившия Съветски съюз.

Таблица 1. Обобщение на работните хипотези

Фонови фактори	Хипотеза 1: Езиковата бариера увеличава риска от конфликт – непознаване на официалния език.
	Хипотеза 2: Колкото по-дълбоки са културните различия между двете групи, по-силната групова идентичност и сплотеност, особено в автономното малцинство, толкова по-голям е рискът от конфликти.
	Хипотеза 3: Колкото повече националната концепция за малцинството препокрива етническата концепция за нацията, толкова по-голяма е вероятността от конфликт.
	Хипотеза 4: Колкото по-голяма е интензивността на минали конфликти и митовете около тях, толкова по-голям е рискът от конфликти.

Фонови фактори	Хипотеза 5: Пресечният терен увеличава риска от конфликти.
	Хипотеза 6: Колкото по-голямо е демографското господство на малцинството в района, който обитава, толкова по-голям е рискът от конфликт.
	Хипотеза 7: Ако едно малцинство има етнически произход в друга държава, вероятността от конфликт се увеличава.
	Хипотеза 8: Икономическото благосъстояние увеличава вероятността от конфликти, особено когато местните хора не са се възползвали от него.
Катализиращи фактори	Хипотеза 9: Появата на радикално лидерство както в малцинственото население, така и в централната държава увеличава риска от конфликти.
	Хипотеза 10: Външната политическа, финансова и/или военна подкрепа за малцинство увеличава риска от конфликти.
	Хипотеза 11: Съществуването на териториална автономия увеличава риска от конфликти.

Много продуктивно би било при анализа на факторите на ЕПК и тяхното проявление ако се осъществи анализ на всяка от хипотезите в трите разглеждани региона (Абхазия, Джавахети и Квемо Картли), но тъй като не всички хипотези се проявяват и доказват във

всяка една от трите горепосочени области, избираме проверката на хипотезите да се осъществи по региони.

ГЛАВА ТРЕТА

Проявления на ЕПК в Южен Кавказ

Дисертационният труд анализира условията, при които избухват етнополитически конфликти, както и факторите, при които междуетническият мир в Южен Кавказ се запазва в периода 1990-1993 г. Избрани са три сравнително по големина етнически малцинства за качествен сравнителен анализ.

Таблица 2. Фактори на ЕПК, намиращи проявление в изследваните три региона

Фактори на ЕПК	Абхазия	Джавახети	Квемо Картли
1. Непознаване на официалния държавен език	Не се проявява	Проявява се	Проявява се
2. Дискриминация спрямо културните различия	Не се проявява	Не се проявява	Проявява се
3. Национален въпрос	Проявява се	Не се проявява	Проявява се
4. Минали конфликти и митове	Проявява се	Не се проявява	Не се проявява
5. Пресечен терен	Не се проявява	Проявява се	Не се проявява
6. Демография	Не се проявява	Проявява се	Проявява се

7. Етнически произход	Проявява се	Проявява се	Проявява се
8. Икономическо благосъстояние	Не се проявява	Не се проявява	Не се проявява
9. Лидерство	Проявява се	Проявява се	Не се проявява
10. Външна подкрепа	Проявява се	Не се проявява	Не се проявява
11. Роля на автономията	Проявява се	Не се проявява	Не се проявява

Положението в Южен Кавказ в началото на 90-те години на ХХ век съдържа редица елементи, които допринасят за избухване на етнополитическите конфликти. Постепенното разпадане на Съветския съюз носи със себе си общо разрушаване на централната държавна власт, чието отслабване води до едновременно увеличаване на исканията за отделяне и независимост. В автономните републики и особено в Кавказкия регион паралелният упадък на хегемонията на комунистическата идеология създава идеологическа и политическа празнота. Съветският съюз функционира авторитарно, като отсъства активно гражданско общество и развитието на демократична и критична политическа култура е възпрепятствано от държавните органи. Вакуумът, създаден от разпадането на комунистическата идеология, се запълва от етнически национализъм. Този двоен срыв на държавата и на нейната власт в атмосфера на нетолерантност прави Кавказ от края на 80-те години на миналия век много специфичен и силно изпълнен с конфликти регион. Ситуацията е специфична и нейните особености до голяма степен обясняват, как конфликтът възниква между етническите групи, но остава въпросът защо някои малцинства в южнокавказките републики се озовават в конфликт, докато други - не.

Дисертационният труд разглежда проявлението на факторите, допринасящи за етнополитически конфликти в Южен Кавказ, и опитът да се разбере взаимодействието им,

като деликатен и интердисциплинарен въпрос. Въз основа на констатациите и на по-задълбочените казуси може да се изведат няколко **основни изводи от дисертационното изследване, свързани с:**

Първо. Положението в Южен Кавказ в началото на 90-те години на XX век съдържа редица елементи, които допринасят за избухване на етнополитическите конфликти. Постепенното разпадане на Съветския съюз носи със себе си общо разрушаване на централната държавна власт, чието отслабване води до едновременно увеличаване на исканията за отделяне и независимост. В автономните републики и особено в Кавказкия регион паралелният упадък на хегемонията на комунистическата идеология създава идеологическа и политическа празнота. Съветският съюз функционира авторитарно, като отсъства активно гражданско общество и развитието на демократична и критична политическа култура е възпрепятствано от държавните органи. Вакуумът, създаден от разпадането на комунистическата идеология, се запълва от етнически национализъм. Този двоен срив на държавата и на нейната власт в атмосфера на нетолерантност прави Кавказ от края на 80-те години на миналия век много специфичен и силно изпълнен с конфликти регион. Ситуацията е специфична и нейните особености до голяма степен обясняват, как конфликтът възниква между етническите групи, но остава въпросът защо някои малцинства в южнокавказките републики се озовават в конфликт, докато други - не.

Второ. Съвременното развитие на Южен Кавказ се характеризира с наличието на комплекс от проблеми в сферата на държавното и политическото строителство: слаби демократичните институции, господството на авторитарни и олигархични тенденции във властовите структури. Крехките държавно-политическите системи в Южен Кавказ се влошават от наличието на сериозни проблеми в социално-икономическата сфера. Икономически проблеми пораждаат социално напрежение в обществото и най-остро в етническите региони, които са до голяма степен лишени от вниманието на централните власти. Регионалните геополитически процеси са тясно преплетени с комплекса от вътрешнополитически и социално-икономически проблеми., Наличието на обективни проблеми генерира центробежни процеси в районите, в които етническите малцинства живеят, създавайки условия за появата на нови центрове за етнополитическо разграничаване.

Трето. Автономността е тясно свързана както с ръководството, така и с външните фактори на подкрепа. Ролята, която автономията играе в конфликтите в Южен Кавказ, е тясно свързана с начина, по който автономността взаимодейства с редица други обяснителни фактори в тази дисертация. Автономията влияе върху груповата идентичност и груповата консолидация и е значително условие за наличието на конфликт. Влиянието на автономията върху капацитета на групата, нейното взаимодействие с управлението и външната подкрепа са още по-важни при трансформирането на тези региони от области на етническо напрежение в зони на конфликт. Съществен е начинът, по който автономията положително влияе върху сближаването на ръководството и осигурява лидерство с готов набор от инструменти за етническа мобилизация. Със своята структура за вземане на решения, нейните изпълнителни и законодателни институции, определените граници, финансови ресурси и контрола върху медиите, една автономна структура представлява основна цел за етническите народи, които искат независимост.

Четвърто. В „чиста форма“ етническите конфликти не съществуват. Поради високата степен на насищане на етническите конфликти с политически компонент и поради факта, че субектите на конфликта действат в границите на политически организирано пространство, етническите конфликти приемат формата на етнополитически. Конфликтите в Южен кавказието имат дълбок исторически произход. Сред редица обективни причини, като икономически, демографски, етнокултурни, конфесионални - политическият компонент на генезиса на конфликтите в този регион е най-важен. Етнонационалните елити в региона и централните власти на СССР изиграват значителна роля в възникването и изострянето на етнополитическите конфликти. Прекомерното обобщаване на която и да е причина за генезиса на етнополитическите конфликти в Кавказ е непродуктивно, тъй като във всеки конкретен случай, на всеки етап от развитието на конфликта, ролята на тази или онази причина се променя. Характерна особеност на развитието на етнополитическите конфликти в региона е продължителният период на конфликтни действия, това е важен показател за несъвместимостта на позициите на страните. Нежеланието на страните в конфликта да правят компромиси пречи на търсенето на баланс на интересите и окончателното уреждане на етнополитическите конфликти в региона. Съвременното развитие на Южен Кавказ се характеризира с наличието на комплекс от обективни проблеми, които се генерират от центъра към периферията в райони, където етническите

малцинства живеят на територията на държавите от региона, създавайки условия за „размразяване“ на съществуващите и появата на нови поводи за етнополитическо разграничаване.

Пето. В области, които не познават етнически конфликти, връзката между територия и етническа принадлежност трябва да се избягва, ако изобщо е възможно. Предоставянето на мирно самоуправление в Кавказ не гарантира мир в региона. Създаването на нови автономии рискува да дестабилизира Кавказ още повече и да възпрепятства изграждането на силни граждански и демократични държави.

Шесто. Проблемите трябва да бъдат разрешавани, не чрез стимулиране създаването на системи, целящи засилване на етническата принадлежност и придаване на идентичности в социално-икономическия и политическия живот, а чрез разработване на международната общност механизми за тяхното потискане. Това по никакъв начин не трябва да оправдава премахването на културните права на различните етнически групи, но и не трябва да се стреми да институционализира сепаратизма. Етническата принадлежност и националността са първични, неизменни идентичности, но са много гъвкави и адаптивни. Създаването на политики, които се фокусират върху тези идентичности на дадено географско място и се стремят да ги запазят, като уникални, едва ли ще доведе до свят на разбиране и сътрудничество.

Седмо. Според нас изследването на ЕПК в районите на Южен Кавказ следва да бъде поставено и на основата на сравнителен анализ с ЕПК на Балканите. Подобно сравнение може да се окаже продуктивно и ще бъде обект на бъдещи научни изследвания.

III Научно-теоретични и практико-приложни приноси:

1. Изследвани са **подходите**, съществуващи в научната литература, отнасящи се до анализа и същността на етнополитическите конфликти, тяхната динамика, начините за разрешаването им и на тази основа се идентифицира произхода на етнополитическото напрежение в Южен Кавказ.
2. Предложени са **модели и варианти** за разрешаване на ЕПК в Южен Кавказ, на основата на изследване факторите на етнополитическия конфликт и техните проявления, както и правните последствия от възникването на конфликти.
3. **Допълнени са** съществуващите в научната литература фактори за анализ на ЕПК с още два: „непознаване на официалния държавен език“ и роля на „(не)подкрепата на етническите роднини. зад граница“.
4. **За пръв път** в българската научна литература е осъществен анализ на ЕПК в три от областите на Южен Кавказ: Абхазия, Джавахети и Квемо Картли.
5. Анализът в дисертационният труд се основава и на използване на информация и материали от **работа на автора на терен**.
6. При анализа в дисертацията са използвани **източници от** специфични езикови групи и диалекти, характерни само за региона на Южен Кавказ и Близкия Изток.

IV Публикации по темата на дисертационния труд

1. Arutyunyan, A. (2019) *South Ossetia: the Power of a Parliament*, *сп. Геополитика*, достъпно на <https://www.geopolitica.eu/more/in-english/3066-s-uth-ss-ti-th-p-w-r-f-p-rli-m-nt>
2. Arutyunyan, A. (2020) *Ajaria*, *сп. Геополитика*, достъпно на <https://geopolitica.eu/more/drugi-statii/3187-j-ri>
3. Arutyunyan, A. (2020) *Обяснения на етнополитическия конфликт в Абхазия*, *сп. Геополитика*, достъпно на <https://geopolitica.eu/drugi-statii?limit=7&start=7>
4. Arutyunyan, A. (2021) *Етнополитическите конфликти (ЕПК): теоретико-методологически аспекти*, *сп. Политически хоризонти*, година V, брой No 1, февруари, 2021 г. ISSN:2534 – 966X, стр 40.